

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1993 m. kovo mėn. 13 d. / March 13, 1993

Nr. 49 (10)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Tūkstantis paveikslų

Draugiška keliautoja Stella atvežė man iš Lenkijos dovanų – Slowacki'o *Wiersze i poematy* ir Zbigniew Herbert'o naują rinkinį *Rovigo*. Ačiū Apvaizdai, dar nepamiršau iš motinos Teofilės, varšuvietės, išmoktos lenkų kalbos. Skaitydama Slowacki' ir Herbert'ą, stebėjau kaip šie poetai, pusantrio šimtmečio vienas nuo kito atitokę, vienodai sužavi skaitytoją savo įvaizdžių galia. Neseniai Santa Monica bibliotekoje suradau Wisława Szymborska knygą *Sounds, Feelings, Thoughts* – 70 eilėraščių lenkų ir anglų kalbomis pagręčiui. Susipažinimas su Szymborska irgi nuskaidrino mano gerokai priblesusį akiratį – jautria išmintimi, grakščiu samaju, epochos balso virpesiu.

Jeigu man kas nors, nerodydamas autoriaus pavardės, būtų atvertęs dar vieną knygą – *Tysiąc obrazów*, ir aš išmčiau skaityti kad ir 57 puslapi.

*Nie widziałem jasnego królestwa
Tęgo świata nigdy, przenigdy –
Czarne róże, dzarnych lilii*

*I skowronka pieśń
czarnoskrzydła,*

sužavėtas patoso, nedvejodamas pasakyčiau, jog tai Bernardo Brazdžio *„Neregio elegija“*. Taip – džiunglas faktas – jau turime Brazdžio rinktinę lenkų kalba, tinkamai pavadintą *Tūkstantis paveikslų*. Nuopelnas priklauso labai gabi vertėjai Matyldai Stempkowskai.

Šią liekno formato knygą, su Nukryžiuotojo galva viršelyje, išleido „Świesos“ leidykla Kaune 1,000 egzempliorių tiražu. Ilustravo Raimonda Bateikaitė lietuvių liaudies raizybos religiniais motyvais. Yra maždaug 120 eilėraščių, kuriuos Matylda Stempkowska chronologiškai atrinko iš Vilniuje išleisto Brazdžio *Poezijos pilnatis* (1989). Taigi čia lenkams parodomas Brazdionis: ir lyriškas, ir romantiškai nostalgikas, ir gilias tikintis, ir patriotiškas, ir rūstus pasaulio tiromams ir pašaipus veidmainiams, na, ir kalifornietiskai žaismingas.

Vertėja pasistengė būti kuo ištikimesnė mūsų klasiko tekstams. Dažno eilėraščio jungtis (garsai, jausmai, mintys, įvaizdžiai) sukurda beveik tą patį gajumą lenkų kalboje. Antanas Maceina rašė: „geras vertimas yra tas, kuris originalą ir prabildo, ir nutildo: prabildo ten, kur ir mūsų kalba byloja, ir nutildo ten, kur mūsų kalba tyli“. Šios formulės ir laikėsi Stempkowska, siekdama vertimuose Brazdžio būdingo sūfoninio skambumo.

Pasiklausykime pirmo „Per pasaulį keliauja žmogus“ posmo:

*Biały biały jak viśni
wierzchołek,
Z jasna twarzą jak błękit wysoki,
Niesmiertelny jak duch w aureoli*

*Człowiek idzie przez świat
wiecznym krokiem.*

Kelias į laisvę

Vytauto Landsbergio
dokumentinis rinkinys

„Laisvės byla 1990-1991“

Vytautas Landsbergis. LAISVĖS BYLA 1990-1991. Kalbos, pranešimai, užrašai, laiški, pokalbiai, interviu, įvairūs dokumentai. Redaktorius – Juozas Glinskis. Vilnius: Lietuvos aidų leidykla, 1992. 350 puslapių. Knyga gaunama „Drauge“. Kaina – 15 JAV dolerių, su persiuntimu – 18.

Žalios, vilties (ir Sąjūdžio pasirinktos), spalvos knygos viršelis. Rėmeliuose Vytauto Landsbergio rankraščio faksimilė su žodžiais „Dievo ir žmonių akivaizdoje iškilmingai pasižadame: ištikimam tarnauti Nepriklausomai Lietuvos Respublikai, ginti jos įstatymus ir piliečių teises, negailėdami jėgų ir pačios gyvybės“. Tai priesaika, priimant Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pareigas. O štai jo pasisakymas prieš pirmininko rinkimus: „Sąjūdis – tai mūsų krašto atgimimas: dvasinis, pilietinis, tautinis. Jis atnešė didelių permainų. Galbūt ne visose srityse, beveik pusę šimtmečio. Tačiau tos permainos didelės. Permainos – tai gyvybė, jau esanti ir pažadėta.

Pasigendu informacijos apie Matyldą Stempkowską. Teiravausi šen ir ten, bet nieko nesužinojau. Bevartydamas dar komunistinėje Lenkijoje 1986 metais išleista Zygmunt Stoberkio *Historia literatury litewskiej*, randu jos pavarde dešimties vertėjų tarpe, kurie 1964 metais į lenkų kalbą išvertė Eduardo Mieželai-

Permainos ir jų siekiai šiandien atsispindi jau ne vien tik Sąjūdžio programoje, ne vien Sąjūdžio dokumentuose. Tas bendras siekis gali būti vadinamas labai paprastu žodžiu – Lietuva. Šiame žodyje, kaip aš suprantu, yra meilė, yra žmonių orumas, yra teisingumo siekis, taigi ir žmoniško gyvenimo siekis. Mūsų bendras uždavinys: atkurti savo visuomenę, savo valstybę ir kurti jas toliau. Tos kūrybos galias atskleidžia tik laisvi žmonės laisvoje žemėje. Mums reikia ateiti į savo laisvą žemę ir apginti mūsų pačių, mūsų vaikų gyvenimą. Mes jau ateiname, mūsų jau daug, todėl gyvenimas keičiasi greitai ir dabar stovime ant istorinio lūžio slenksčio. Aš manau, kad galui prie to prisidėti. Jaučiuosi esąs dalis mūsų bendro žygio, galui prisidėti įvairiais būdais. Jei nuspręsite, kad esu reikalingas šiandien kaip Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas, prisidėsiu ir tuo būdu, tose pareigose. Darysiu viską, ką man patars protas ir sąžinė – kartu su jumis, jūsų įgalios“ (pp. 19-20).

čio poema „Žmogus“. Vadinasi, jau tada Stempkowska buvo profesionali vertėja. Gi dabartinis Bernardas Brazdionis „Tysiąc obrazów“ įkūnijimas patvirtina Matyldos Stempkowskos ne tik poetinį įgūdį, bet ir nepaprastą našumą. Juk tai ji padarė, palyginti, per trumpą laiką.

Pranas Visvydas

Vytautas Landsbergis, pasirodžius sovietiniam kariniam sraigtasparniui, per vieną masinį susibūrimą Vilniuje 1990 metais.

Audroniaus Ulozevičiaus nuotrauka

Knyga yra nepaprastai įdomus Vytauto Landsbergio kalbų rinkinys, kuris apima 1990 metų kovo 11 dienos – 1991 metų rugpjūčio 29 dienos laikotarpį. Landsbergis savo AT pirmininko priesaikoje užsimena, kad nesigailės jėgų ir pačios gyvybės. Ir tikrai, šiame laiko tarpe Vytautas Landsbergis mirčiai žiūrėjo į akis daugelį kartų. Tačiau įvyko stebuklas: Lietuva ir Landsbergis gyvi išėjo į laisvę. Pačiam paskutiniame knygos dokumente (1991 metų rugpjūčio 20 dienos kalboje per Lietuvos televiziją) Landsbergis žvelgia atgal: „Per pusantrų metų po Kovo 11-osios girdėjome iš aplinkos, o kai kada ir tarpu-

savų visokiausių pasakų apie Lietuvą ir jos politiką. Neva mes čia kažkokie apsaivę ir džiūgaujantys, paskelbę Nepriklausomybę, o darbėlių nedirbam. O kada buvo tie mūsų džiūgavimai? Gal per blokadą ar kai jaunuolius daužė ir grobė į svetimą kariuomenę? Gal kai girdėjome ultimatumus ir patyrėm puolimus, ir žmonės buvo žudomi? Bet pasakėlių buvo. Neturko mums priekaištų, kad užsiimame tikrai politika, netvarkom ūkio. Politika, žinoma, buvo bloga, nes reikalavom nepriklausomybės. O tie reikalavimai mat neįvykdomi, per sunkūs prezidentui Gorbaciovui ir taip toliau. Kaip buvo iš tikrųjų, kuo baigėsi ta blogoji Lietuvos politika, dabar jau žinome. Aišku ir tai, kad Parlamentui rūpėjo ir krašto tvarkymo, ir krašto apsaugos reikalai, žinoma, ir ūkis. Ūkis ir visuomenė – tai ir dabarties uždaviniai, kuriems nebogi pagrindai jau padėti. Dauguma pagrindinių įstatymų yra parengta, kad ir nelengvai, bet priimta. Dabar turime testą, pabaigti, neatidėlioti, kad reformų ir permainų kelias būtų nueitas iki galo, kad Lietuvoje suformuotume kitokio gyvenimo pagrindus. O sąlygos, reikalingos reformoms pabaigti, – tai stabilus valdžia, stabilizuotas gyvenimas. Jam dabar lyg negresia arba mažiau begresia išoriniai puolimai su visiškai susikompromitavusios ir išsislapstčiusios buvusios KPSS pasitariniais. Nes visai ne tas pats, ar mes konsoliduosimės, susitelksime aiškiems reformų baigimo ir savarankiško gyvenimo įtvirtinimo uždaviniams, ar pradėsime vėl koki nors ardydami, kaip ir anksčiau kai kada būdavo, o gal dar didesni“ (pp. 326-327).

Landsbergio kalbas skaitydama, pajunti spaudimą Lietuvai ir jo siūlomą reakciją į tą spaudimą. Štai jo kalboje 1990 metų kovo 17 dieną, gavus Michailo Gorbaciovą ultimatyvą telegramą: „Dar vienas leitmotyvas, kuris nuolat skamba pasisakymuose, daugiau ar mažiau nukreiptuose prieš Lietuvos Respublikos nutarimus ir aktus, – tai rinkimų rezultatu

nagrinėjimas ir tariamas rinkimų „rezultatų teisėtumo klausimas, įvairiomis formomis linkniuojant žodį „referendumas“. Lyg reikėtų tikrinti tai, kas buvo taip aiškiai išreikšta rinkėjų žodiniuose ir balsavimo pasisakymuose, pirmiausia remiant Sąjūdžio rinkimų platformą, kur irgi deklaruotas nepriklausomybės siekis, ir galų gale tas mums visiems įsimintinas balsavimas, istorinis balsavimas, kuriame nebuvo nė vieno balso prieš. Žinoma, kai kalbama kur nors kitur, kad ta valia dar galėtų būti patvirtinta ir referendumu, mes galim atsakyti, kad mums nekeltų jokių abejonių ir referendumo rezultatai, bet turime kitų darbų; be to, jeigu įsiveltume į diskusiją, tai kaip tik ir padarytume politinę klaidą, neva pripažindami, kad žmonių valia dar nebuvo išreikšta. Čia aš norėčiau paminėti ir tam tikrą mūsų spaudos atsakomybę šiuo atžvilgiu – nebūtina duoti mums patiems kokių nors argumentų nepriklausomybės priešininkams ar sudaryti regimybę, lyg ir mes tą klausimą dar svarstome“ (p. 30).

Vytauto Landsbergio gili taktinė įvalga: beginklių didžiausioji jėga yra rami laikysena priešais jėgą turinčius ir jų jėgos įrankius – kareivius. Toje pačioje 1990 metų kovo 17 dienos kalboje Landsbergis labai taikliai apeliuoja: „Na, ir dar vienas rūpestis, del kurio aš irgi norėčiau kreiptis ne tik į čia esančius, bet ir į visus žmones Lietuvoje, mane girdinčius. Tai tarybinės armijos kareivių traktavimas Respublikoje. Neturėtų būti jokių priekabių, jokių užgauliojimų, ko ir šiaip neturi būti tarp žmonių, bet dabar ypač. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, tie kareiviai visiškai ne savo valia ir ne del pasirinkimo yra atsidūrę kitoje teisėje ir politinėje situacijoje, negu iki šiol įsivaizdavo. Ir jiems priekaištauti, kad jie yra Lietuvoje, būtų ir neprotinga, ir nedraugiška, ir politiškai neatsakinga. Aš siūlau į juos žiūrėti draugiškai. Mes žinome, kad de-rybos bus. Jose bus sprendžiamas ir tarybinių ginkluotųjų pajėgų statuso klausimas Lietuvoje. Vis (Nukelta į 2 psl.)

1990 metų Kovo Vienuoliktoji Vilniuje.

Algimanto Žiūnų nuotrauka

Jurgio Gimbuto deimantinė sukaktis

STASYS GOŠTAUTAS

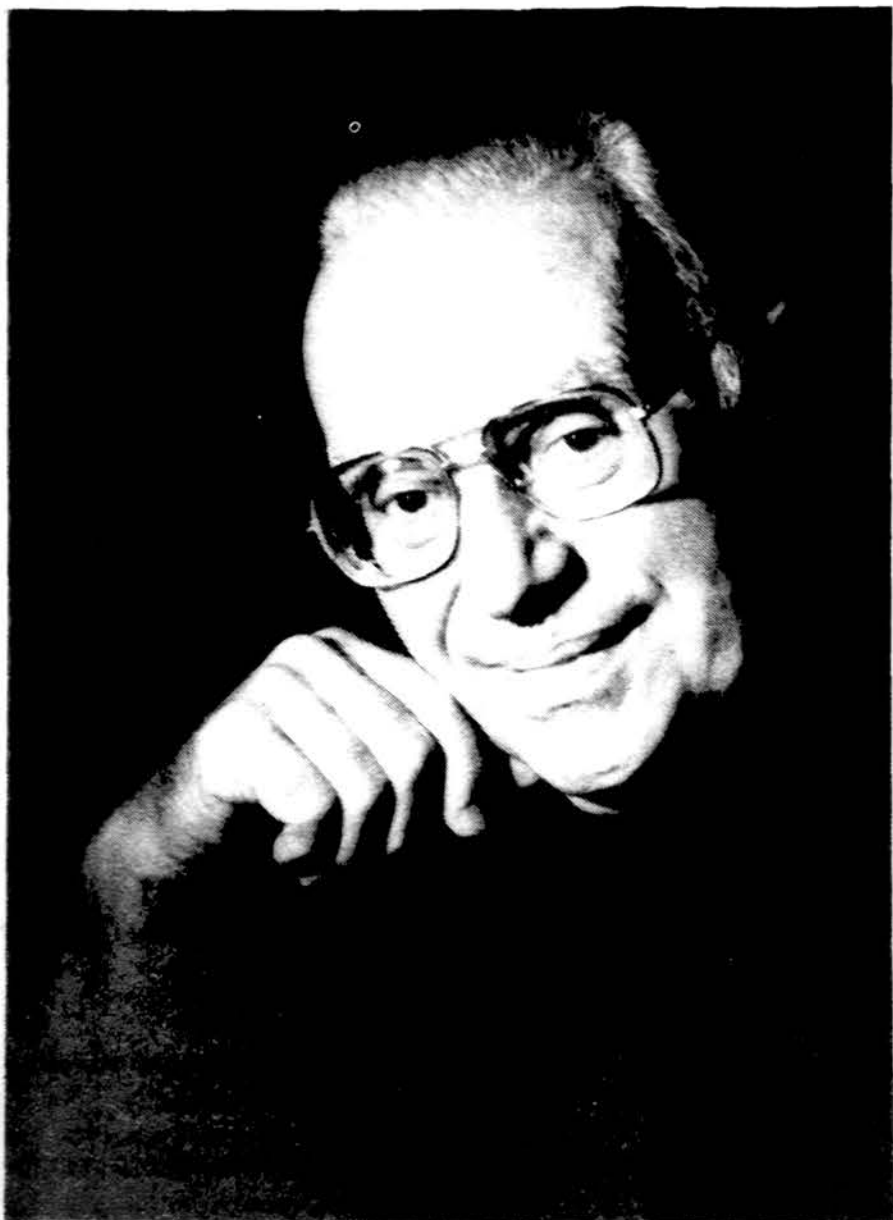
Atėjo pagerbimų laikas. Tik ka baigė pagerbti Kazį Bradūną, Česlovą Grincevičių, Joną Dainauską. Juk, atrodo, dar ne taip seniai pagerbėm ir mūsų bostoniškių: Juozą Girnių, Juozą Kapočių, a.a. Antaną Gustaitį ir a.a. Stasį Santvarą. Atėjo laikas pagerbti ir mūsų bičiulį dr. Jurgį Gimbutą. Nes pagerbti mūsų senjorus yra ne tik mūsų pareiga, bet ir privilegija.

Negalima nė kalbėti apie Boston'o lietuvių be Jurgio Gimbuto. Juk čia jis praleido beveik penkiasdešimt metų, išaugino šeima, padarė karjerą, parašė beveik visas savo knygas bei studijas ir tapo mūsų, junjorų, vyriausias patarėjas. Tai Cicerono *De senectute* taiklus idealas. Metodiskas, pareigingas, visados pozityvus, tai *spiritus movens* visų savo bendrakeleivių.

Lietuviškosios skautybės fondo valdyba suruošė pagerbimą savo filisteriui, kuris jau nuo 1933 metų yra skautas. Tai buvo lygiai prieš 60 metų. Dabar, 1993 m. sausio 31 d. dr. Jurgio Gimbutas asmenybė buvo visapusiai pagerbta – ne tik skautų, bet ir inžinierių, rašytojų, kultūrininkų, enciklopedininkų ir mūsų bendruomenės. Jo pagerbimas sutampa su 75 metų Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo sukaktimi, nes Jurgis gimė viena mėnesį prieš 1918 metų Vasario šešioliktąją, sausio 18 dieną Maskvoje.

Pagerbimo popietės programai, kuri buvo sudaryta Jurgio draugų, vadovavo jo ilgametis bičiulis Julius Spakevičius, pirmiausia pristatydamas kunigą Vincentą Valavičių, kuris trumpai pasveikino savo parapietį. Po to su entuziazmu kalbėjo Kazys Daugėla, ilgametis Jurgio draugas Amerikoje. Jis papasakojo, kaip jis su Jurgiu Gimbutu susipažino vieno mažo architektūrinio projekto proga prieš 40 metų. O paskui, „metai bėgo, dešimtmečiai slinko. Mūsų susidraugavusios šeimos augo... Aš pradėjau tavimi didžiulius prieš savo kolegas amerikiečius inžinierius. Gyriausiai turįs Boston'e draugą, pagal kurio skaičiavimus įleisti mūsų miesto gražiausio tilto pamatai, kalnuose slidinėjimo keltuvų problemos sprendžiamos, ir jo žinio mis naudojasi statybininkai netoli šiaurės ašigalio. [...] Man parūpo pasiteirauti, kaip tu atro dai tiems, kurie tavęs nepažįsta. Nusiuntęs tavo portretą pasaulinės meninės fotografijos draugijos komentatoriui, gavau toki atsakymą: „Jūs to asmens portretas yra nepaprastai įspūdingas [...] Rankos įjungimas priduoda individui charakterio. Jo išraiška tikrai puiki; aš spresčiau, kad turi būti labai geras, malonus asmuo“.

Antanas Girnius santūriai pradėjo sukaktuvinių apibūdinių nuo Vytauto Didžiojo laikų: „Vienas žemių tūnas [Gim-

Jurgis Gimbutas

Kazys Daugėlos nuotrauka

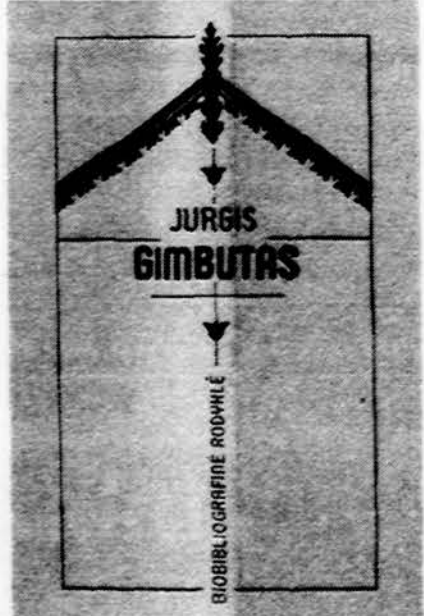
butas] yra minimas kaip liudytojas Vytauto Didžiojo ir vokiečių ordino 1384 metų sutartyje“, citavo *Lietuvių enciklopedijos* septintąjį tomą. Trumpai aptaręs Jurgio tėvus ir vaikystę, Girnius pažymėjo: „Sukaktuvininkas ne liko siauros specialybės inžinieriumi, bet sėmėsi dvasinės kultūros, bendraudamas tiek su varpininkais, tiek su ateitininkais ar tautininkais. Išsilavinęs visapusiškai, mėgdamas muziką, gerą literatūrą, draugystes su kultūringais žmonėmis. Jis daug keliavo po Europą, baidare išnardė Aukštaitijos upes ir ežerus. Keliones panaudojo etnografinės medžiagos rinkimui, nesiskirdamas su fotoaparatu...“ Daug dėmesio skyrė Jurgio Gimbutui nuopelnams *Lietuvių enciklopedijai*, kurios statybos skyriaus redaktorium jis buvo nuo pat pirmo jos tomo. 37-ojo tomo vyriausiam redaktoriui Simui Sužiedėliui susirgus ir mirus, Gimbutas buvo to tomo pagrindinis redaktorius. Viena iš to tomo ypatybių, išskelta Antano Girniaus, yra ta, „kad jame buvo paskelbta apie 300 žuvusių Lietuvos laisvės kovotojų – partizanų ir rezistentų“. Antanas Girnius baigė savo sveikinimą, linkėdamas dr. Jurgį Gimbutui galimybės darbuotis Vytauto Didžiojo universitete Kaune. Sukaktuvininkas praktiškai profesoriavo tame universitete, būdamas plataus masto eruditas, su didele patirtimi organizaciniame darbe, kaip, pavyzdžiui, Lituanistikos instituto veikloje Amerikoje.

Kiekvienas prelegentas papasakojo šiek tiek apie dr. Jurgį Gimbutą iš savo patirties ir dave

damas tapti jos tikru nariu. Dr. Jurgis Gimbutas talkino vicepirmininkas profesorius Simas Sužiedėlis, sekretorius Vladas Kulbokas ir dr. Ina Užgrieniė. Gimbutas kadencijos metu Institutas išaugo iki 120 narių, suorganizavo tris suvažiavimus, su dr. Tomo Remeikio pagalba išleido penkias knygas. 1989 metais dr. Jurgis Gimbutas buvo išrinktas Lituanistikos instituto garbės nariu.

Po šių kalbų ėjo sveikinimai: JAV Lietuvių Bendruomenės apygardos ir apylinkės pirmininkai Česlovas Mickūnas ir Aidas Kupčinskas pasveikino Bendruomenės vardu; Gintaras Čepas – ALT'os vardu; ALIAS vardu – Jonas Čerėška ir Alkos vardu – dr. Juozas Kriaučiūnas. Saulė Šatienė perskaitė sveikinimus raštu ir telegramas: *Draugo* vardu savo ilgametį bendradarbį sveikino *Draugo* kultūrinio priedo redaktorė Aušrelė Liulevičienė; *Aidų* redaktoriaus tėvas Leonardas Andriekus, OFM atsuntė ilgą laišką *Aidų* bendradarbiui nuo pirmojo žurnalo numerio pokario Vokietijoje; telegramas atsuntė ALIAS pirmininkas architektas Albertas Krelis, Juozas Kapočius, Bronius Nainys, LSS tarybos pirmininkas Sigitas Miknaitis. Iš Washington'o sveikino dr. Stasys Bačkaitis, 37-ojo *Lietuvių enciklopedijos* tomo vienas iš redaktorių.

Dr. Jurgis Gimbutas visų dalyvių vardu buvo apdovanotas dailininko Vytauto Igno paveikslu. Lietuviškos Skautybės fondo valdyba pagerbė vieną iš saviškių, įteikdama vardinę lietuvišką juostą, išaustą Elzbitos Ribokienės iš Brockton'o. Bet gal įdomiausia dovana sukaktuvininkui atsuntė Vilniaus universiteto biblioteka išspausdinusi dr. Jurgio Gimbuto raštų bibliografiją.

• Jurgis Gimbutas. BIOBIOGRAFINĖ RODYKLĖ. Sudarė Izabelė Černiauskienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1992. 100 puslapių. Tiražas 100 egz. Kaina 30 talonų.

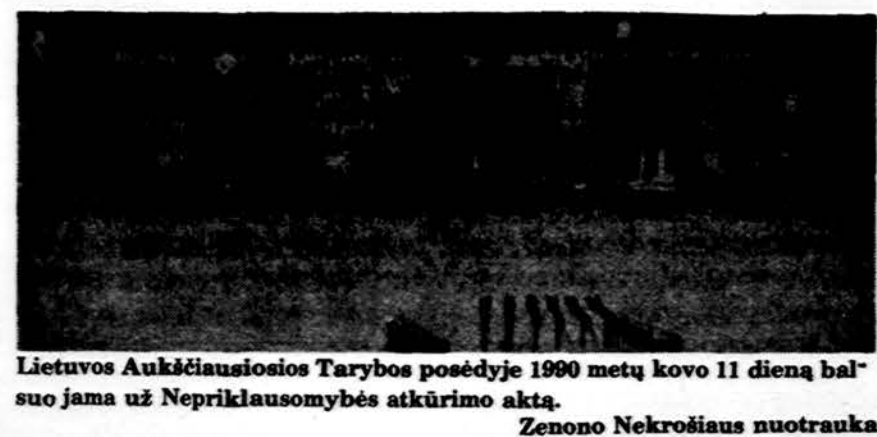
Šioje mažoje žalsvais viršeliais knygtėje skaitytojas atras pagrindines Jurgio Gimbuto gyvenimo ir veiklos datas, 1,045 bibliografinių vienetų apie Gimbutą arba Gimbutų parašytų straipsnių. Vacys Milius ir Algimantas Miškinis išsamiai apibūdina Jurgio Gimbutą spausdintus darbus.

Kelias į laisvę

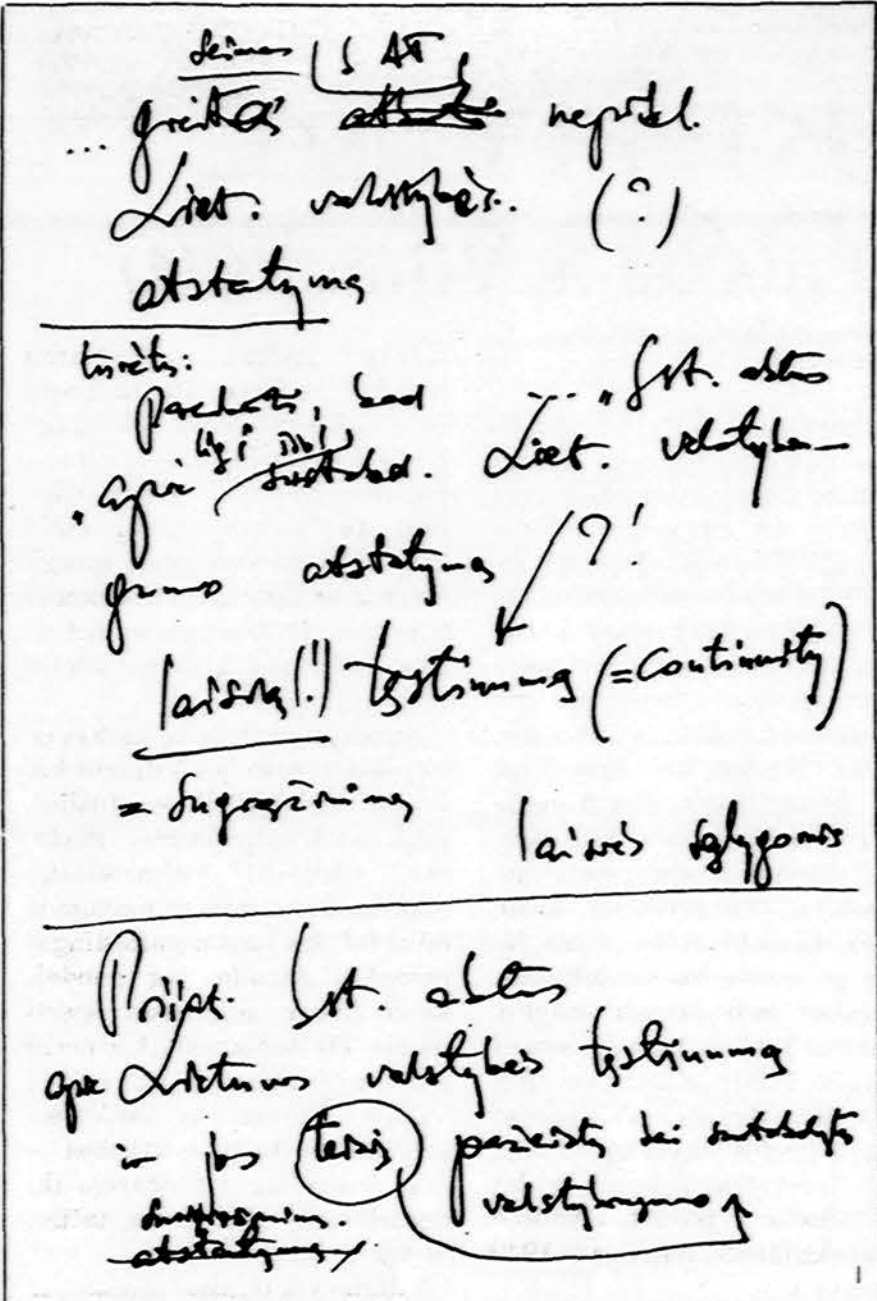
(Atkelta iš 1 psl.)

dėlo, kadangi yra mums žinomų pastangų drumsti nuotaikas, tarkime, tarp gyvenančių Lietuvoje atsargos karininkų arba dirbančių kai kuriose įstaigose, aš siūlau deputatams pagalvoti, ar nevertėtų mums taip, kaip vakar daugelis iš jūsų susitikinėjo su rinkėjais, susitikti ir su igulų personalu, su kareiviais, pasikalbėti, paaiškinti jiems, kokia mūsų visų išrinktų deputatų vieninga valia, ką tai reiškia, kaip mes spresime klausimus, susijusius ir su tarybine armija“ (p. 31). Ta pati mintis atsikartoja 1991 metų rugpjūčio 21-os naktį Landsbergio kalboje per televiziją. Maskvoje vyksta pučas, bet Landsbergis žiūri toliau. „Bet šiuo metu visi mūsų žmonės, visi piliečiai turi būti atidūs, dėmesingi, kad būtų išvengta bet kokių, nors ir atsitiktinių konfliktų su Lietuvoje judančiomis karinėmis dalimis. Labai dažnai kareiviai neinformuojami apie tikrą padėtį, apie Lietuvos Respublikos siekius. Žinoma, jų neinformavo ir apie tai, kas vyksta aukščiausiu politiniu ir kariniu lygiu Maskvoje. Dabar jie turi būti jau susivokę. Kai mūsų žmonės susitikdavo, kalbėdavo su tais kareiviais, nematydavo jų priešiško, priešingai, jie būdavo patenkinti, daugiau sužinoję. Bet reikia vengti net ir atsitiktinių konfliktų, nemandagių žodžių ir panašių dalykų. Turime elgtis oriai, kaip tikri savo valstybės piliečiai“ (p. 291).

Knyga padalyta į šešias dalis: Vėl nepriklausomi, Blokada, Moratoriumas, Auka, Teroras, Pergalė. Skaitydami Vytauto Landsbergio žodžius, girdime, kaip jis reaguoja į pasaulio galiūnų sprendžiamus Lietuvai spąstus. Knyga kur kas naudingesnė negu atsiminimai, kuriuos, tikimės, Landsbergis kada nors parašys. Knygoje surinktos kalbos yra gyvi dokumentai, kurie rodo Landsbergį kaip valstybininką, dirbantį labai nedėkingomis sąlygomis, reaguojantį labai apgalvotai į Lietuvai daromą sistemątingą spaudimą. O tačiau neretai prisiveržia ir sukrečiančiai jautri ir giliai lietuviška gaida. Štai 1990 metų birželio 15 dieną kalba išplėstiname Aukščiausiosios Tarybos posėdyje: „Esame savotiška tauta, ligi šiol dainuote išdainuojanti savo skausmus ir viltis. Gamtos ir sielos teršimas nedaug tepaliko vilčių, kad regėsime kada nors šalį, kurioje švartos upės teka, o aplink jas rūtom – giriom žaliuojančiose kalvose sesutės visos dainas dainuoja. Bet nors apie viziją dainuojame, ji veržias kaip malda. O paskui vaziuoja lietuviai į tolimas šiaurės ar kur už Uralo – žemės galo ir parsiveža mirusius kankinius – artimuosius. Skausmo gavinamas meilės ryšys tebejungia gyvus ir mirusius, kad kartu grįžtų ir atgultų savo vienintelį

Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos posėdyje 1990 metų kovo 11 dieną balsavo jama už Nepriklausomybės atkūrimo aktą. Zenono Nekrošiaus nuotrauka

Kovo vienuoliktoji rengtų dokumentų projektai (faksimilės) – iš Vytauto Landsbergio užrašų knygtės.

šventoj, vis dar šventoj žemėj“ (p. 115).

Labai įdomios Landsbergio užrašų faksimilės. Savo užrašuose kalbai Parlamente sau rašo priminimą: „M. Gorbio telegrama“ (p. 27). Rankraštyje skaitome ironišką moratoriumo projektą (p. 127), kurio nerasime knygos tekste:

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba,

– ultimatyvių TSR Sąjungos reikalavimų, jos karinių grasymų ir jėgos demonstravimų, politinės ir ekonominės prievartos akivaizdoje,

– patirdama žiauriai TSRS blokadą,

– neturėdama Lietuvos rinkėjų mandato net laikinai atsisakyti valstybės nepriklausomybės,

– suvokdama, kad be tokio mandato ir dar prievartos sąlygomis šios jos nutarimas yra neteisėtas ir neturi jokios galios, nutaria:

sustabdyti 1990 m. kovo 11 d. Nepriklausomybės akto veikimą tam tikram laikui (kad USA ir SSSR prezidentai galėtų to keep smiling and with a clear conscience pasirašyti jiems reikalingus susitarimus“.

Landsbergio žodžiai labai taikliai interpretuoja ką tik atsitikusius įvykius. Štai 1991 metų vasario 10 dieną Landsbergis rašo *Lietuvos aide* ką tik įvykusio Lietuvos plebiscito proga. „Yra šalis, kurioje iš sostinės viršūnių valdomi kariniai daliniai žudo beginklius žmones, braudamiesi net į kaimynų kiemą, o paskui niekas nežino, kas gi davė žudynių įsakymą. Ir ta šalis, šurkščiai varžanti visų laisvę, grobianti svetimą turtą, vis dar nori, kad mes jai priklausytume, kad ir skriaudžiami vis dėkote nežinia už ką. Dabar ji gavo ramų, orų, tvirtą Lietuvos žmonių atsakymą: aciū, tvarkysimės patys“ (p. 210).

1991 metų gegužės 7 dieną Vytautas Landsbergis liudija JAV Kongreso Helsinkio komisijos apklausoje: „Gaila, kad tarp žmo-

gaus teisių, kuriomis taip rūpinasi moderniosios demokratijos, retai minima teisė turėti tėvynę. Kartais, tiesa, ji pripažįstama, bet ne visiems. Ypač keista, kai ji nepripažįstama toms tautoms, kurios buvo sukūrusios savo valstybes, o jų žmonės galėjo laisvai puoseletti ir reikšti tėvynės meilę“.

„Po 1940 metų Lietuvos žmonės gynė tą teisę antibolševikine, antinacine ir vėl antibolševikine rezistencija. Teisė buvo atimta, pasipriešinimas sutriuškintas; Lietuva neteko ketvirtadalio ir dar daugiau savo gyventojų; ją aplenkė Atlanto chartijos ir tarptautinių susitarimų pažadai, ir Antrasis pasaulinis karas Lietuvai, kaip ir kitoms Baltijos šalims, dar nėra pasibaigęs“.

„Ir vis dėlto 1988 metais kilęs Lietuvos pertvarkos Sąjūdis vėl gynė visas žmogaus teises: gyventi: gyventi garbingai, darbu kuriant gerovę; gyventi ne kolonijoj, kur žmogaus gamtinę aplinką be gailėsčio naikina tolima metropolija; gyventi savo valstybėje, tai yra turėti tėvynę, kuri gins ir garantuos žmogaus ir piliečio laisvę. Po 1990 metų vasario –kovo rinkimų jas gina laisvai išrinktas Lietuvos parlamentas ir vyriausybė, kurių taip nekenčia ir nori sutriuškinti Sovietų vyriausybė. Kodėl? Todėl, kad nenori grąžinti pavogtų dalykų“.

„JAV Kongresui ir vyriausybei mes galėtume patarti iš savo patirties: nepasitikėkite vagių vyriausybe, kuri visus apgaudinėja. Patikrinkite juos – aukščiausią sovietų valdžią – paprasčiausiai klausdami: kodėl nesugrąžinate pavogtų televizijos ir radijo pastatų Lietuvos valdžiai ir ten dirbusiems žmonėms? Kodėl liekate apsigyvoje ir savo kariuomenei leidžiate toliau plėšikauti?“

„Lietuvos liaudis turi gerą patarėlį: „Kas meluoja, tas ir vagia““.

„Visa sovietų sistema buvo pagrįsta melu ir vagystėmis“.

(Nukelta į 3 psl.)

Per dr. Jurgio Gimbutą pagerbimą Boston'e šių metų sausio 31 dieną: (iš kairės) Antanas Maziulis, dr. Juozas Kriaučiūnas, sukaktuvininkas dr. Jurgis Gimbutas.

Dr. Jurgis Gimbutas (viduryje) su Lietuviškosios skautybės fondo valdybos, pagerbimą suruošusios, nariais: Saulė Šatienė (sekretore) ir Česlovas Kilušis (pirmininku).

Teresės Meiluvienės nuotraukos

Julius Keleras

Laiškai iš Vilniaus (4)

Mielieji,

taip, mes pagaliau turime laisvę. Galime paniekinamai dėbėti į Lenino statulos vietą Lukiškių aikštėje ar nusipirkti bilietą keliauti Danijon, Norvegijon, Anglijon (ten jau nebereikia vizų). Kai kurie iš mūsų (kažin, ar patys geriausiai, bet apskritiesiems tai jau tikrai) jau gali blizginti rytais po langais hondas, tojotas, fordus, kol pavydi ar konkuruojanti ranka tamsią naktį jų dar nesuapšvina. Kasdien Lietuvoje sproginėja automobiliai ar privačios krautuvės, daugeliu atveju, tiesa, labiau primenančios sandėliukus, kuriuose gali atrasti dalykų, panašių į tuos, kuriais senais laikais šitaip užsiužė Robinzonas Kruzas. Prisimenat Daniel Defoe apysaką? Pirmą sykį lietuviškai ji pasirodė dar 1894 metais, išversta Antano Olšausko (1863 Lietuvoje – 1942 Čikagoje).

Tiesa, kerštaujama ne tik automobiliais. Retkarčiai bandomasi pasiekti anan pasaulin ir vieną kitą deputatą ar įtakingesni žmogų, imtant jį balkoną stiprų sprogstamą užtaisą. Visai nebe juokinga. Bet dar liūdniau, pagalvojus apie tautinę policiją, kuri nepajėgia palaikyti mieste, o tiksliau miestuose, tvarkos. Kažkoks žinovas teigė, jog kelio ženklams ir policijai tobulai su-

tvarkyti, įgyjant visą reikiama įrangą, reikėtų 10 milijonų dolerių. Tuomet, sako, nebūtų nei žemosios svetimkalbės minios, plūstės užplūdusios Vilnių, tiksliau, tauriuosius senamiesčio kvartalus, nei naktinių sproginėjimų, anaipol neprimenančių kepinamų kaštonų garso. Bet už tuos milijonus kiek neturtėlių būtų galima sušelpiti?

Atrodo, tikrą teisybę kažkas ne taip seniai rašė, jog Vilniaus kavinėse sėdintys tik keistuoliai, mafiozai ir užsieniečiai. Pastarieji, kupini vakarietiško nepriklausomumo (ir naivumo), būva tol, kol juos negailestingai pamoko. Atrodo, jog puodelį kavos dabar saugiausia išgerti namie. Tik nemanysit, kad noriu jus atgrasinti nuo kelionės į Vilnių. Žinoma, jus sutiks sovietinio mentaliteto atliekos – nuo nemadagių pardavėjų iki nepaslaugių valdininkų, tačiau tą dar galima išvengti.

Vilnius yra dvasios miestas, ir jei valandėlę pasvajosit, žvelgdami į lietuviškas snaiges, rūpestingai tūpiančias ant Šv. Onos bokštelių ir frontonų, užmiršite viską. Pajusite, jog Vilniuje yra Dievas. Pamatysite, kaip Jis globoja Šv. Jono bažnyčios erdvę ir aplinką – varpinę, kiemelius, universitetą – ten viskas visada iškilminga ir miela, paprasta ir tyra. Jauni žmonės kaip tik čia – senajame mieste – ima just

pagarbą savo miestui, užauginusiame juos. Šitame mieste sekma dienais gaudžia vargonų muziką, kuri turbūt ne be reikalo vadinama dieviškąja. Skersgatvių posūkiuose įsisukusi saulės šviesa nuvingiuoja per snieginus grindinio akmenis. Grožis įsiskęs senų kvartalų sienose ir žvelgiantįjam gal ne tiek svarbu, kad spalva, dažas jau nuėjęs, irgi savaip tapęs istorija.

O istorija šiame mieste gerokai patrauklesnė už dabartį, kur be sumaištingos politinės realybės ir sunkiai pakeliamo kasdienio gyvenimo žmogui yra nelengva aptikti Šv. Onos formų grožį. Kasdienybė neretai dabar yra šurpi ir tragiška: niekad nemačiau tiek elgetų – ir atvirai ištiesusių ranką ar kepurę, ir slapta trokštančių bent jau pigiausio sviesto ant pigios duonos. Kiek senų žmonių veiduose įrašyta skausmo, kuris niekad neieskos kitokio pavidalo, niekad nebus išreiškiamas žodžiais, egzaltacija, reikalavimu. Jei paaugusi kokias močiutei pinigėlių, ji peržegnoš tave ir palaimins. Gali galvoti kaip nori, bet kartais atrodo, jog kaip tik šitaip tave palaimina Dievo lūpos...

O šiaip Lietuvoje – kaip, beje, ir Amerikoje – vis daugiau kalbama ir galvojama apie pinigų nei apie ką nors kita. Kultūrai tenka tik kelioliktos, užpeky užguitos podukros vaidmuo. Mažas pavyzdėlis – pagrindinės Vilniaus grožinės literatūros leidyklos „Vaga“ knygyno vitrinėje centriniuose užima... Spėkit? Ne, ne *Encyclopaedia Britannica* lietuviškasis vertimas, nors jo mums, neslėpsiu, be galo reikėtų, kadangi iki šiol mintame sovietinių enciklopedinių žodynų pelėsiais ir dulkėmis. Taigi – ten stovi spindintis pilkšvas Nissan automobilis. Kažin, ar į prestižinį knygyną – kaip bežiūrėti, vis kultūros šventovė – įsileistų dar kur nors pasaulyje tokį technikos žvėrį? Tačiau žinovai teigia, jog tai būdingas į rinkos ekonomiką pereinamojo laikotarpio bruožas. Ir deja, ne vienintelis.

Su nuosirdžiausiais palinkėjimais,

Julius Keleras

Kelias į laisvę

(Atkelta iš 2 psl.)

„Todėl ir sistemai pataisyti nepakaks ekonominių reformų. Reikia atsakyti melo ir sugrąžinti, kas pavojinga. Ir tik po to ieškoti pasitikėjimo, didžiausio palankumo, kreditų“.

„Tik tokiu keliu eidama buvusio blogio imperija gali virsti kitokia visuomene ir valstybe, tikriau sakant, laisvą valstybę sandrauga“ (p. 231).

1991 metų rugpjūčio 25 dienos kalboje per Lietuvos televiziją Vytautas Landsbergis žvelgia į Lietuvos diplomatinę pripažinimą po dramatiškai nevykusio puoto Maskvoje. „Lietuvos pripažinimo procesas labai greitai eina pirmyn. Tai perspektyvos, kurios mums atsiveria taip, kaip atsiveria Europa ir pasaulis: bendradarbiavimui, ryšiams, visokeriopai žmonių ir ekonominei naudai. Dabar Lietuvoje vėl daug užsieniečių žurnalistų, kurių klausimas kai kada pasikartoja. Štai koks jų požiūris, nusistebėjimas: nors at-

gaunam laisvę, nepriklausomybę, pasaulio pripažinimą, kodėl nedžiūgaujam, kodėl nėra didžiulių džiaugsmo manifestacijų mūsų gatvėse? Sakau, kad apskritai esam ramūs žmonės. Rimtai žiūrime į esamą padėtį ir uždavinį. Toks jau mūsų lietuviškas būdas. Be to, turim dar daug rūpestių, dar tebėra pavojų. O gal svarbiausia – kad jau buvom laisvi, tvarkomės nepriklausomai. Tai nėra kokia dovanelė, kuri staiga krenta iš dangaus, kad turėtumėm šokinėti ir lakstyti, netikėtai kažką gavę. Ne. Mes eįme tvirtai ir toliau eisime tvirtai į tą tikslą, kuris yra mūsų valstybės egzistavimas žmonių labui, žmonių gėrybei. Mes buvom laisvi jau tada, kai kilo Sąjūdis, kai pajutome savyje dvasinį bendrumą, kad mūsų tiek daug ir mes nebijome. Pasijutome laisvi jau tada, kai išsirinkome savo tikrą Parlamentą, paskelbėme Nepriklausomybę, nes tikėjome ja, ir ją kurdami, gyvenome kaip laisvi žmonės, kaip nepriklausoma valstybė. Mums labai trūkdė, stengėsi išmušti iš vėžių, o mes vis tiek elgėmės kaip nepriklausoma valstybė. Todėl ir toliau gyvenim, o nauja tai, kad dingsta didelės kliūtys ir būsim saugesni. Žurnalistai dar klausia: ką jaučiu aš pats? Pamačiau ir sakau: mes padarėm darbą. Mes jį padarėm neblogai. Toks buvo tekės uždavinys. Mes ėmėmės to uždavinio ir jį išspėdėm. Dabar bus nauji uždaviniai. Prasideda nauji darbai, ir yra apie ką galvoti“ (p. 303).

Tikrai Sąjūdis su Landsbergiu darba padarė, ir darba padarė neblogai. Kelias į nepriklausomybę

Marcelijus Martinaitis

Kiekvienas lietuvių kalbos žodis yra man gimtasis, kiekvienu savo kalbos žodžiu esu teisėtas.

Kalba yra mano pastogė, kurioje užgimiau: kad esu, čia buvau pasakytas.

Tardamas žodį, praregėjau pasaulį, – kalba pasišviesdamas einu į gyvenimo pabaigą.

Kalbu ir girdžiu, kad yra Dievas, žemė, žmogus, kalbu – ir viskas apšviesta man prieš akis.

Būdamas su kalba, būnu su visais, – atidengtas kaip skrynja.

Apšviestas kalba, esu matomas iš patamsio, iš už nugaros, nežinau – kam?

Kalba kūrenasi kaip amžinoji ugnis – kiekvienas praedamas į ją meta ir meta malkas.

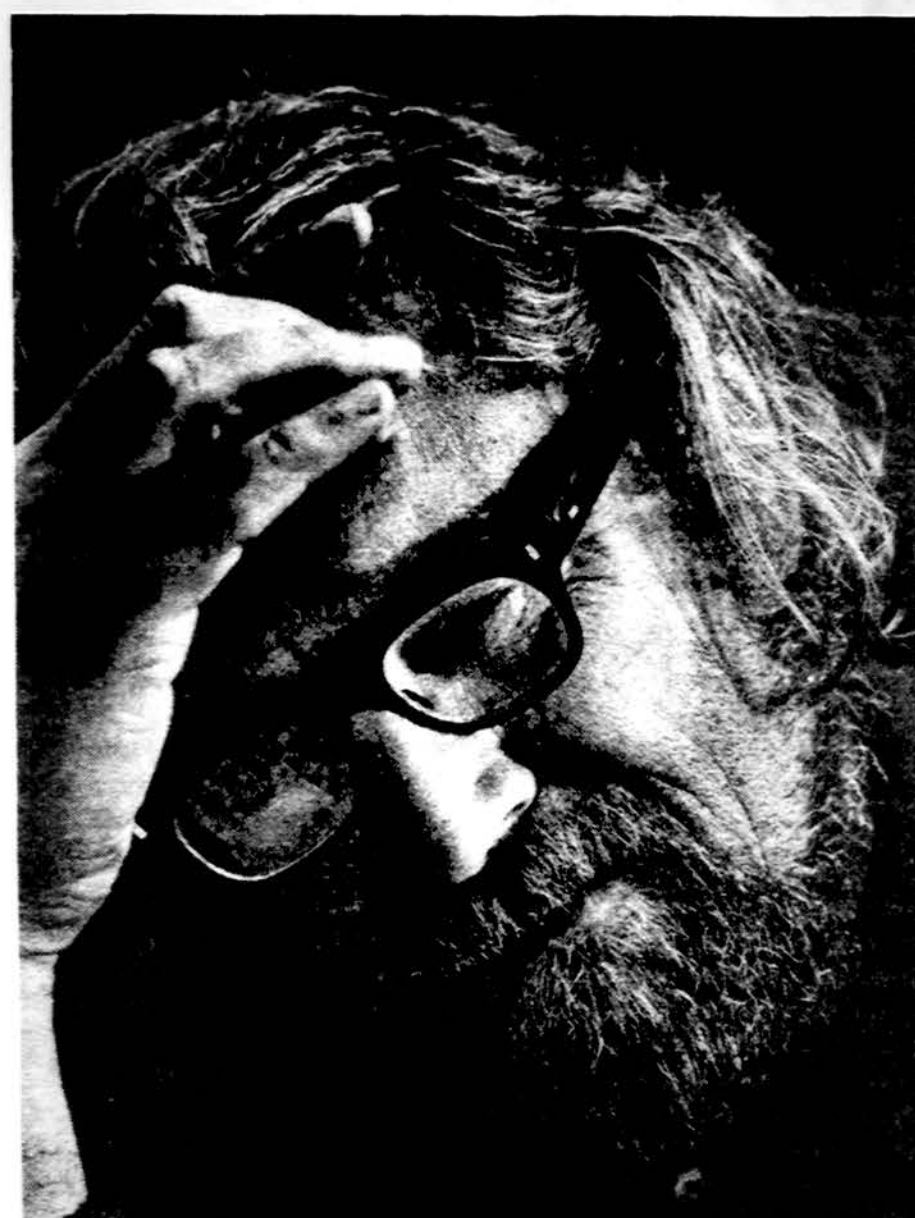
PROJEKTAS GEDIMINO PAMINKLUI

Girdo žirgą Gediminą
jūroj ties Palangą.
Tartum debesio sruogos –
dailūs jo karčiai
dengia pusę žemaičių.

Priekinės tvirtos kanopos
ties Girgždute bei Rambynu,
kitos dvi įbėtos
į aukštųjų kalvas.

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino paminklo Vilniuje projektas (skulptorius – Vytautas Kašuba)

Marcelijus Martinaitis

Algimanto Kunčiaus nuotrauka

Ten, kur apšviestas Vilnius,
sostabnaln – pats Gediminas.
Antveidis dengia jo veidą –
galinga žaruota pilis.

Lietuva po jo žirgų,
pasėlių išmarginti puslapiai –
senieji Gedimino laiškai
į Europą.

Dainuoja tauta kunigaikščio.
Plačiai pasiskleidę lietuviai
dainuodami ari tuos laiškus,
apsėja ir taupiai nupjauna.

Vasarai baigiantis, rudeni,
visą derlių nuėmę,
jie prikulia pilnus aruodus
lotyniškų raidžių.

Ten, kur Mėlynai Vandeny,
rytuos sustojusios ordos
niekaip negali suprasti,
kaip jie išlieka.

Didieji patamsiai užveina,
ilgi, nesibaigiantys badmečiai...
Raidės jie dėlioja ir skaito –
toks jų maistas.

Kaip debesis žirgas virš jų.
Retkarčiais kardas sublyksi –
jį laiko Perkūno žaibu,
ženklų išeit iš patamsių.

Iš Gedimino laiškų, iš aruodų,
atvertę pasėlių knygas,
virš žemės pakeltais balsais
išgieda jie kunigaikštį.

DAINYNAS

Eikit, paveldekit žemę –
tą teisę suteikia jums dainos.
Visas jas atsimena mirusieji –
jie ir išsaugojo jas.

Gimines, tėvą ir motiną
dainose susirasit.
Ko reikia gyvenimui –
viskas yra dainynuose.

Ten nieks nepajudinta –
atsirinkite, kas kam priklauso.
Tekės iš dainų jūsų saulė,
kai vėl uždainuosit.

Ten pasakyta, kad žirgas
žvengia prie kiemo vartų.
Ir mūsų ten laukia, vis laukia
dainynų paveldeta žemė.

Toli už dainų – prūsų žemė,
ir gudų šalis – už dainų.
Kiek brolis per dieną apsėja,
vakare tiek sesuo apdainuoja.

Daiginkit javus iš kapaviečių,
atsiskleidę dainynus,
eikit, paveldekit žemę –
jinai jus padaugins.

buvo užminuotas pasaulio galiūnų. O kad Lietuvos padėtis pasaulyje pasikeitė realiai, galime matyti tai, palygindami du apsilankymus Čikagoje.

Pirmasis: Vytautas Landsbergis lankosi Čikagoje 1991 metų gegužės mėnesį. Su kokia įtampa laukiamie piktų pasisakymų: „Jūs kraštas nelaisvas, jūs tik bandote įtaigauti Amerikos viešąją opinią, kurdami spektakli!“ O štai 1993 metų kovo gale Čikagon atsilanko JAV ambasadorius Darrel Johnson. Jis pietaus su Čikagos verslininkais ir kalbės apie jų veiklos galimybes Lietuvoje. Jis susitiks su universitetuose dirbančiais žmonėmis, aiškins padėtį Lietuvoje ir juos agituos paremti atsistatę Lietuvą. Jis susitiks su lietuvių visuomene Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje (ten pat, kur Landsbergis pietavo su lietuvių organizacijų atstovais savo vienosnagės metu), pasakos apie gyvenimą Lietuvoje ir ragins amerikiečius tūkai atsikūrusiai Lietuvai. Tai pasikeitimai, apie

kuriuos 1991 metais tik svajote svajojome.

Gorbačiovas iš Landsbergio tyčiojosi Kremliuje, sakydamas, kad jis tik pianistas. O pasirodo, kad pianistas geriau išgirdo laiko muziką, geriau suprato istorijos melodiją, ir ramiai, tačiau labai atkakliai ėjo ir savo tautiečius vedė į išsivąją ateitį – laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

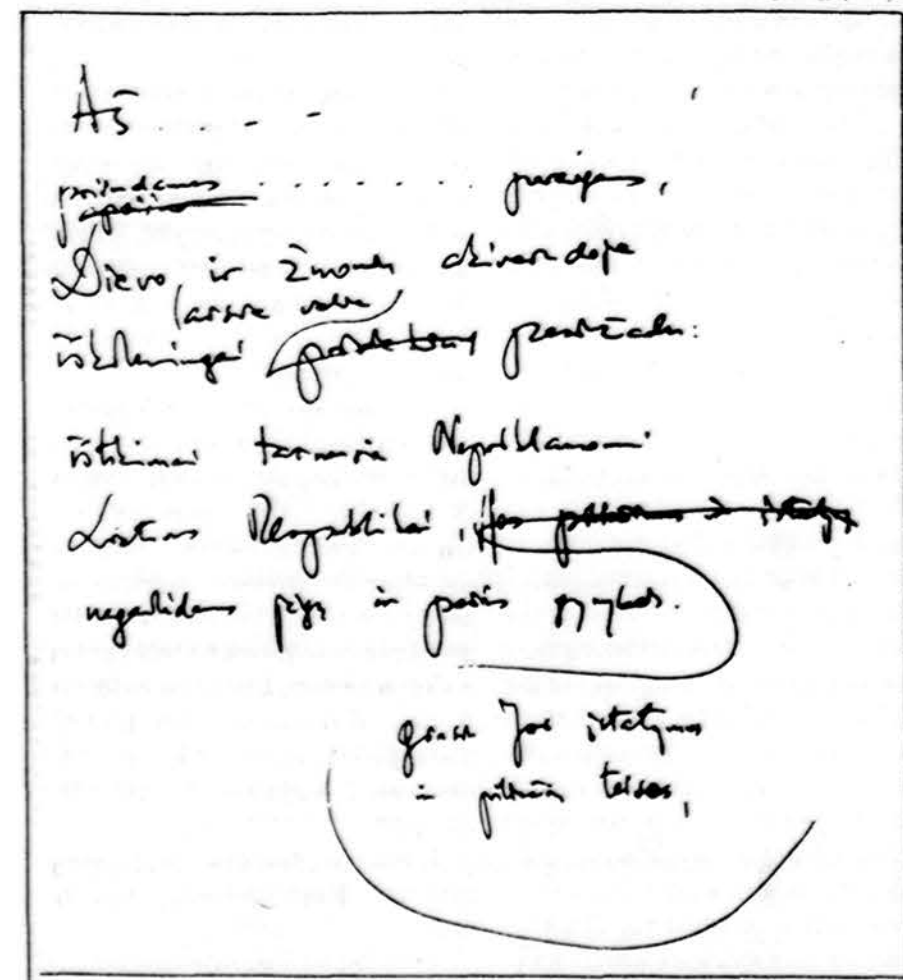
(Tokią vertingą knygą igijus, praėjus vos trejiems metams nuo Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo akto 1990 metų kovo vienuoliktąją, knygą, kurią visi mes turėtume užsisakyti ir įduoti savo vaikams į rankas, kaip jų tėvų gyvenimo tikslą ir tam tikslui skirtų pastangų testamentą, lyg ir nederėtų knygos redaktoriui kelti kokį nors priekaištą. Nežinodami, kokia aprėpianti perspektyva jis vadavosi ir kokiomis sąlygomis jam teko šią knygą ruošti, jam ir nepriekaištausime. O vis dėlto gaila – kad knygoje, kurios antrinė antraštė yra „Kalbos, pranešimai, užrašai, laiškai,

pokalbiai, interviu, įvairūs dokumentai“, nerado vietos nei viena kalba, viešo pobūdžio ar neformalaus, nei vienas pokalbis – viešas ar privatus – kada Vytautas Landsbergis kalbėjo Amerikos lietuviams arba su jais. O jų buvo daug – ypač 1991 metų pavasario Vytauto Landsbergio viešnagės Amerikoje metu, bet taip pat ir kitomis progomis – ir visu jų tekstai nesunkiai buvo prieinami: kiekviena proga, visur, kur jis besilankė, jie buvo įrašyti garsajuostėms, nemažai jų tekstų – ypač programinių jo kalbų Lietuvos laisvės bylos klausimu – buvo išties išspausdinti *Drauge*, o taip pat vienu ar kitu būdu pasirodė ir kitur mūsų spaudoje. Vytautas Landsbergis kiekvienam savo susitikime su lietuviška išeivija buvo sudaręs mums išpūdį, kad jis mus laiko pilnaverčiais dalyviais, ginant Lietuvos bylą, kad jis ne tik vertina mūsų įnašą, bet kad jis jį kviečia, skatina, tiesiog įtaigauja, apeliuoja ir j mūsų atsakomybę. Dabar, variant šią knygą

– iš Vytauto Landsbergio perspėtyvos, atrodo, lyg mūsų tuo metu nei nebūta... Ką padarysi, o antra vertus, negi tai svarbu. Svarbu juk tik, kad Lietuva pripažinta, Lietuvos laisvės byla laimėta.)

Šioji žaliais vilties spalvos viršelais knyga yra nuostabi istorija apie dvejus metus atsigavnančios ir atsitiesiančios Lietuvos ir jai tiesiog Dievo siųsto gaubaus ir išmintingo vado gyvenime. Gal kada nors Landsbergis ir parašys savo atsiminimus, kuriuose gal papasakos, ką jautė ir kokios baimės jį kankino tais baisiais istorijos momentais. Tačiau tai, kas šioje žaliajoje knygoje išspausdinta, liks ir tada ne tik įvykių liudininku, bet taip pat pasakos paties Landsbergio žodžiais apie įvykius ir darbus, kuriuos ateities kartos dainose apdainuos. O tą knygą skaičiuojami ir mes sakysime – laimingi esame ir mes, kad tomis dienomis galėjome gyventi ir būti didžiųjų darbų liudininkais.

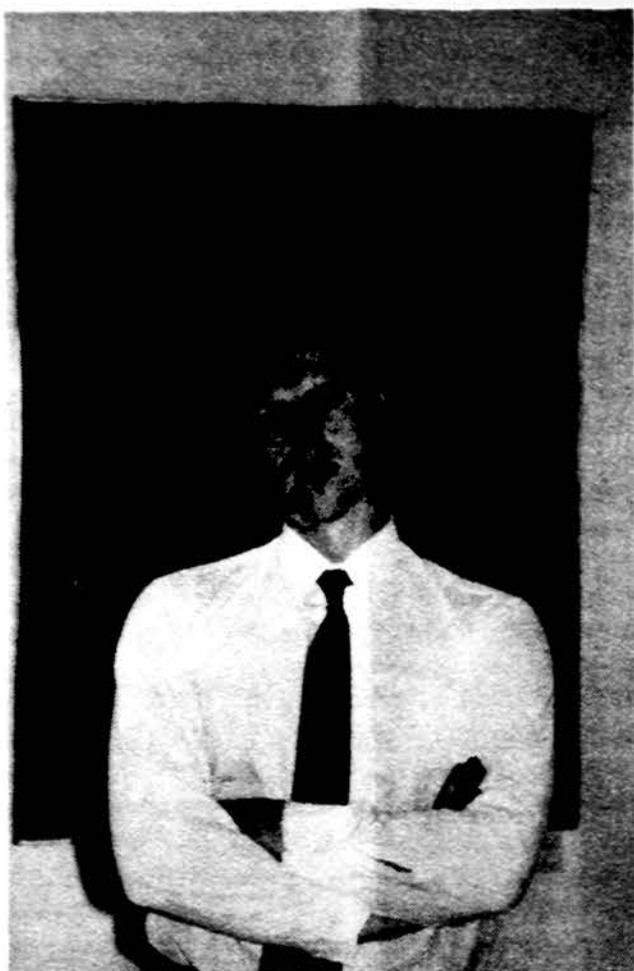
(a. kt.)

Vytauto Landsbergio priesaikos kaip Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko projekto faksimilė.

Sonata Zubovienė

Rokas Zubovas

Sonata ir Rokas Zubovai skambins

DANAS LAPKUS

Kovo 21 dieną, sekmadienį, Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje (6500 South Pulaski Road, Chicago, tel. 312-582-6500) 3 valandą po pietų įvyks Sonatos ir Rokos Zubovų koncertas. Pianistai atliks Frederik Chopin, Dmitri Shostakovich, Nikolai Medtner, Claude Debussy, Broniaus Kutavičiaus, M. K. Čiurlionio kūrinis. Ta proga Roką Zubovą kalbino Danas Lapkus.

DANAS LAPKUS: Ar greitai bėga laikas menininkui?

ROKAS ZUBOVAS: Metai, greitai prabėgę po mūsų praėjusio koncerto Balzeko muziejuje 1992 metų sausio mėnesį, buvo labai kūrybingi ir įtempti. Savo DePaul universitete abu pagrojom po du solo recitalius,

sėkmingai toliau tęsiam, Sonata — bakalaura, o aš magistro — programą.

DANAS LAPKUS: Tai labai įdomu. Geriau pasakyk, ar gerai gyvenat?

ROKAS ZUBOVAS: Gerai. Pradžioje kiek drąsiau žvalgėtis aplinkui, siuntinėti savo įrašus įvairiems tarptautiniams konkursams. Rezultatas: aš važiuoju groti į Missouri, paskui, vasarą, abu su Sonata skridom į Seattle, Washington, kur patekau į finalą. O pirmoji tikra sėkmė — Sonatos laimėta antroji vieta Tarptautiniame Frana Awerbuch pianistų konkurse New York'e spalio...

DANAS LAPKUS: Ar ilgai būsite Amerikoje?

ROKAS ZUBOVAS: Ilgai. Kartu su premija, Sonata gavo

teisę pasirodyti Carnegie Hall, New York'e; surengtame Laureatų koncerte, o kovo 27 dieną jos laukia New York'o solinis debiutas. Balzeko muziejuje klausytojai turės progos išgirsti Sonatą grojant dalį.

DANAS LAPKUS: Kiek uždirbate?

ROKAS ZUBOVAS: Spalio mėnesį su malonumu dalyvavome *Draugui* paremti jaunųjų talentų vakare.

DANAS LAPKUS: Kiek tau metų?

ROKAS ZUBOVAS: Daug. Lapkričio mėnesį Art Institute of Chicago Meno institute atlikau M. K. Čiurlionio kūrinius, o Balzeko muziejuje tarp kitų pagrošiu ir vieno žymiausių šiuolaikinių Lietuvos kompozitorių, Broniaus Kutavičiaus, Sonatą.

Kultūrinė kronika

• **Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija** kartu su Biržų krašto muziejum „Sela“ šių metų kovo 9-10 dienomis Vilniuje rengė konferenciją tema „Protestantizmas Lietuvoje: istorija ir dabartis“. Pranešimai paruošti lietuvių, vokiečių ir anglų kalbomis. Juose nagrinėjama tradicinė protestantų istorijos Lietuvoje raida, jų idėjų įtaka Lietuvos raštijai ir dabartinė padėtis.

Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija įsteigė Vilniuje 1992 metų liepos mėnesį. Pagal jos įstatus ir programą, Draugija yra nepolitinė ir nekonfesinė. Draugijos veikloje numatyta remti Mažosios Lietuvos ir visų Lietuvos protestantų bei kitų mažumų tradicijas ir istorijos tyrinėjimą, skatinti istorinį disputą ir istorinės tiesos ieškojimą, remti tos srities mokslinių darbų ruošimą, tyrinėjimus bei jų rezultatų publikavimą.

Draugijos tikslas yra pasiekti ir jungti mokslo, meno, kultūros ir švietimo specialistus bei atskirus asmenis, besidominčius Reformacijos istorija Lietuvoje. Draugijos pagrindinis principas, išreikštas jos įstatuose, yra puoselėti toleranciją ir pagarbą visoms konfe-

sijoms. Pagal profesorių Sigitą Kregždę, Draugijos pirmininką, bus siekiama dialogo ir bendradarbiavimo su visų konfesijų atstovais, — ypač su Romos Katalikų Bažnyčia Vatikano II nutarimų dvasia.

Draugija buvo įregistruota 1992 metų liepos 24 dieną Lietuvos Teisingumo ministerijoje. Draugijos pirmininku buvo išrinktas Sigitas Kregždė, pavaduotojai — Donatas Balčiauskas ir Vytautas Gocentas.

kr.

• **Balzeko Lietuvių kultūros muziejus** Čikagoje 1988 metų pavasarį pradėjo ruošti viešas paskaitas ir svarstybas, skirtas nagrinėti Lietuvos kultūrą, istoriją ir šiuolaikinius politinius įvykius. Nuo tada jau įvyko 33 tokios vakaronės, dažniausiai su traukusios gausią publiką. Visa šioji paskaitų bei svarstymų įvairiais Lietuvai opiais klausimais programa yra vykdoma Lietuvos istoriko dr. Dovydo Fainhauso, Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus darbuotojo, rūpestiu ir pastangomis.

Šių paskaitų serijai ruošti 1992 metais Balzeko Lietuvių kultūros muziejus gavo finansinę paramą iš Illinois Humanities Council, National Endowment for the Humanities ir Illinois General Assembly. Nuo 1992 metų lapkričio mėnesio iki šiol įvyko svarstybos apie Vidurio-Rytų Europos ateitį (prelegentai: James Yuenger iš *Chicago Tribune*, profesoriai Alfred E. Senn iš University of Wisconsin — Madison ir John Kulczycki iš UIC), paskaita apie naująją Lietuvos Konstituciją (prelegentas: profesorius Leonas Sabalūnas iš Eastern Michigan University) ir svarstybos tema: Katalikų Bažnyčia ir lietuvių tauta (prelegentai: profesorius Saulius Sužiedėlis iš Millers-

ville universiteto, Pennsylvania, ir tėvas Antanas Saulaitis, SJ).

Šių metų kovo 26 dieną profesorius Julius Šmulskytis iš Indiana University at Fort Wayne, skaitys paskaitą: „Politinė diferenciacija Lietuvoje po pastarųjų Seimo ir prezidento rinkimų“. Gegužės 7 dieną numatomos svarstybos tema: „Lietuvių imigracija JAV ir tautinė tapatybė“. Prelegentai: kun. William Wolkovich-Valkavičius iš Norwood, Massachusetts, ir dr. Robertas

Vitas, Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Čikagoje viceprezidentas.

Ateinantį rudenį, rugsėjo 24 dieną, bus profesorius Rimvydo Šilbajorio iš Ohio State University paskaita — „Pabaisos Arkadijoje: laisvės agonija pastarųjų metų lietuvių prozoje ir poezijoje“. Lapkričio 19 dieną profesorius Aleksandras Štromas iš Hillsdale College, Michigan, skaitys paskaitą: „Pabaltijo kelias į Europą“.

Tarptautinis teatro festivalis Lietuvoje

Tarptautinis teatro festivalis tai proga pažvelgti į mums „svetimų“ tautų širdį ir jų vidinę galvoseną, kurios negalime patirti vien tik keliaujant jų šalyse, skaitant jų kalbą literatūrą ar klausantis jų muzikos. Teatras perteikia vidinę dvasią ir jausmą, tarsi įtrauktų kitos tautos išgyvenimo karnelį, kuris gaudamas per porą valandų, žiūrint į sceną, per ausines girdint dialogų vertimus lietuvių ar anglų kalba, tuo pačiu laiku, kai scenoje vyksta vaidinimo eiga ir kalba. Tokio žvilgsnio į kitų tautų gyvenimą ir jausmą per tryliką dienų neįmanoma jokiu būdu gauti. Tai ypatinga proga! Kai 1985 metais Čikagoje įvyko pirmasis Tarptautinis teatro festivalis (o po jo dar buvo du kiti), kiekvienam iš jų pasibaigus, vis norėjome daugiau... Kaip maži vaikai, norėdami dar vieno saldaiuko...

Alė Kėželiėnė

Lietuvoje, Vilniuje, šių metų gegužės mėnesį įvyks Tarptautinis teatro festivalis. Tai reikšmingas įvykis ne tik dėl to, kad jis rengiamas dar tik prieš trejus metus savo nepriklausomybės atgavusios vienos iš Europos valstybių, bet ir dėl to, kad tai Lietuvos vienas iš ankstyvųjų, tačiau tikrai svarbių įnašų viso pasaulio kultūriniam gyvenimui. Jis yra vertas ne vien mūsų dėmesio, bet dar labiau — pastangų ir, aišku, su tuo susijusių išlaidų jame dalyvauti — būti dalimi Lietuvos kultūrinės manifestacijos ir drauge praturtinti savo patį dvasia — per penkiasdešimt metų to siekusių savo aplinkoje, o štai šia proga ne kur kitur, o mūsų Lietuvoje. Amerikos lietuviai galime palyginti šią progą su Čikagoje jau prieš kelerius metus įsteigtu Tarptautiniu teatro festivaliu — ko sulaukėme čia, iš tikro, ir jautensime prasme, galime tikėtis Lietuvoje.

Gegužės mėnesį Lietuvoje mūsų laukia toks išgyvenimas — nepaleiskime jo iš savo rankų! (p.r.)

• Informacijos apie Lietuvos Tarptautinį teatro festivalį, vykstantį Vilniuje gegužės 10-24 dienomis, teikia American Travel Service, 9439 South Kedzie Avenue, Evergreen Park, IL 60642. Tel. 708 422-3000, FAX 708 422-3163.

Kompozitoriaus Antano Rekašiaus kūryba amerikiečių kritikų akimis

P. N. BARLAUKIS

Įtakingas Amerikoje *Fanfare* žurnalas savo šių metų sausio mėnesio numeryje įdėjo dviejų JAV muzikos kritikų, Benjamin Pernick ir Paul A. Snook, neseniai ELLA bendrovės išleisto Antano Rekašiaus dviejų kūrinių, jo Septintosios simfonijos ir *Autocollage* No. 2, įvertinimus. Nelabai esame pratę Amerikos spaudoje matyti liaupsinamą lietuvišką kūrybą, todėl šių kritikų pasisakymus, įtaigojančius, kad Rekašius yra labiausiai nekonvencionalus ir labiausiai teatrališkas šio laiko kompozitorius, ir jų žavėjimąsi jo „žaisminga studijuotos anarchijos atmosfera“, perskaitai kelis kartus, lyg ir netikėtai pasidomėjus. Čia pateikiame ištrauką iš tų kritikų tekstų.

Kritikas Benjamin Pernick rašo: „Rene Magritte siurrealistinė dvasia plasoja virš didelės dalies šios užburiančios kompaktinės plokštelės, taip pat prisiminimai apie Monty Python ir Fest-runk Brothers (tie du visai nesuvaldomi ir intensyviai jaunuoliai, kuriuos vaidino Dan Ayckroyd ir Steve Martin „Saturday Night Live“ programoje). Abu veikalai, Septintoji simfonija ir *Autocollage* No. 2, Lietuvos kompozitoriaus Antano Rekašiaus (gimęs 1928 metais), yra nesuvaldomai aktyvi kūryba, pilna lyg ir nesiderinančių elementų ir vibracijų priešingybų. Paaiškinimai kukliai vadina Rekašių „turbūt mažiausiai konvencionaliu ir labiausiai teatrališku iš šiuolaikinių Lietuvos kompozitorių“. (Tiktai Lietuvos??). Stephen Ellis,

vertindamas Verra LP Rekašiaus Penktą simfoniją, *Metaphony*, ir Trečią stygų kvartetą (*Fanfare* 9:6), juos tiksliai apibūdino, kaip „žavincius ir nustebinančius, su beveik grasinančiu eklektizmu, kurį yra neišaiškinamai sėkmingas...“ Taip kaip pagrindiniai elementai (pavyzdžiui, ugnis, medis, akmuo, erdvė, debesis, vyrai su kietomis skrybėlėmis) pasirodo daugelyje Magritte paveikslų, taip ir Rekašius turi savo: glissando; lėtas, besiplečiančias pulsacijas; džiąza, atsitiktinumą; duslumą, pilnus jėgos mušamųjų užgavimus ir stiprius styginių garsus; ir, virš visko, kinetišką, linijinę, veržlią energiją. Priedo, dinamišką kraštutinumą, įskaitant daugybę triukšmingiausių garsų šiaip Metallica arba Guns 'N' Roses koncerto. Viskas tinka kartu. Niekas nėra perdėti apdirbta, niekas nesitęsia per ilgai, nes Rekašius turi tobulą prityrusio fotožurnalistų laiko kontrolę ir specialisto-tapetuotojo sugebėjimą užslepti jungtis“.

„Pavadinta „In Memoriam“, trijų dalių Septintoji simfonija (1988) yra gedėjimas mirusiųjų, patirto naikinimo ir Lietuvos iškentėto skausmo. Du fragmentiniai priminimai *Dies irae* (atliekami tiktai ramiu varpu) ir baigiamasis gedulingas motyvas yra jos vienintelė liturginė charakteristika. Pyktis, sarkazmas ir parodija labiau pasireiškia negu paguoda, ar apmąstymai. Trys dalys yra pavadintos Tranquillo, Agitato ir Largo, bet kiekviena dalis prasideda ir baigiasi ramiai ir lėtai, ir kiekviena turi aktyvų, garsų vidurį. Rekašiaus garsų pasaulis yra artimiausias Ives,

Shostakovich ir Schnittke. Atsakantieji (antifoniniai) efektai pavyzdžiui, dalies perėjimai, kur keli smuikiai stengiasi atsilaukti prieš pučiamuosius, mušamuosius ir styginius, yra ypačiai atmintini ir kontramelodijos ir priminimai Pärtso vėlesnės muzikos, Gorecki'o Trečiosios, Steve Martland, roko, ir netgi „Heavy metal“ — visa tai yra įlieta. „Synthesizer“ arba elektroniniai pakeitimai, atrodo, taip pat buvo panaudoti, arba kai kur jų imitacijos“.

„Nepažymėta, kada *Autocollage* No. 2 buvo sukomponuota, bet pridėta informacija tai vadina ištraukomis iš Rekašiaus simfonijų ir jo koncerto dviems fortepijonams. Ilgos, plaukiančios Lontano iškos frazės, klasiškai skambantys perėjimai ir vienoje vietoje Mahler'iškas intensyvumas yra pramušti periodiškais įsiterpimais, skambančiais kaip satyriškas Shostakovich'iaus maršas ar beprotiškas šokis, prisigėrus anabolinių steroidų. Kai kurios kūrinių dalys sugesti juo bėgama nuo atominės maišaties ar važiuojama per pragara“.

„ELLA yra sutrumpinimas Estonian, Latvian, and Lithuanian Alliance, išikūrusios Connecticut. Ši nauja bendrovė kaip savo „logo“ vartojanti tų trijų valstybių vėliavas, yra pasiryžusi kelti rinktinę Baltijos šalių muziką. Kaip senų „Melodiya“ LP kolekcionieriai prisimins, yra daug šikilių kompozitorių šiose ilgus metus okupuotose valstybėse, įskaitant estus Jan Raats, Kuldar Sink, Eino Tamberg ir Vello Tormis; latvi Margerį Zarinš; ir lietuvių: Feliksą Bajorą, Vytautą

Barkauską, Osvaldą Balakauską, Juozą Juozapaitį ir Julijū Juleiūną. Aš tikiuosi, kad ELLA kreips dėmesį į šiuos ir kitus iškilus kompozitorius, vietoje jau gerai žinomų ir reikarduotų Pärt ir Tubin. Savo apžvalga Ellis užbaigia šitaip: „Šis kompozitorius pats per save jau yra išgyvenimas (This composer is an experience unto himself). Iš tikrųjų! Jeigu jūs nesate ką Ives vadina „Rollo“ (specialus išsireiškimas, kurį kompozitorius Ives vartojo nemėgstantiems pažangos muzikos ir „nebijote naudoti savo ausis taip, kaip žmogui pareina“, tai išgykite šią plokštelę. Stipriai rekomenduojau!“

Kritikas Paul A. Snook taip vertina: „Trys anksčiau Sovietų

Sąjungos pavergtos Baltijos valstybės, kurių muzikinę kultūrą ši nauja Connecticut leidykla yra pasiryžusi propaguoti, visuomet turėjo keletą labai skirtingų kompozicijos stilių. Kai Latvija laikėsi konservatyvaus stilistinio spektro (jų iškilus kompozitorius Janis Ivanovs yra vienas žymesnių 20-ojo amžiaus simfonistų, su kūręs net 22 simfonijas), Estija, artima Suomijai, buvo priimlesnė naujoms idėjoms. Jų žymiausias kompozitorius yra iš Švedijos grėžęs Eduard Tubin, labai iškeltas jo tautiečio, žymaus dirigento Neeme Järvi, ir dabar populiarius „New Age“ kompozitorius Arvo Pärt. Etniškai labiau kompaktiška Lietuva, atrodo, esanti tarp dviejų kraštutinumų. Bet per ilgąją sovietų valdymo naktį, stiprus progresyvių idėjų veržimasis prieš srovę (dabar tęsiamas jaunų kompozitorių, kaip Barkausko ir

Juozapaičio) buvo sutinkamas Antano Rekašiaus (g. 1928) kūryboje.

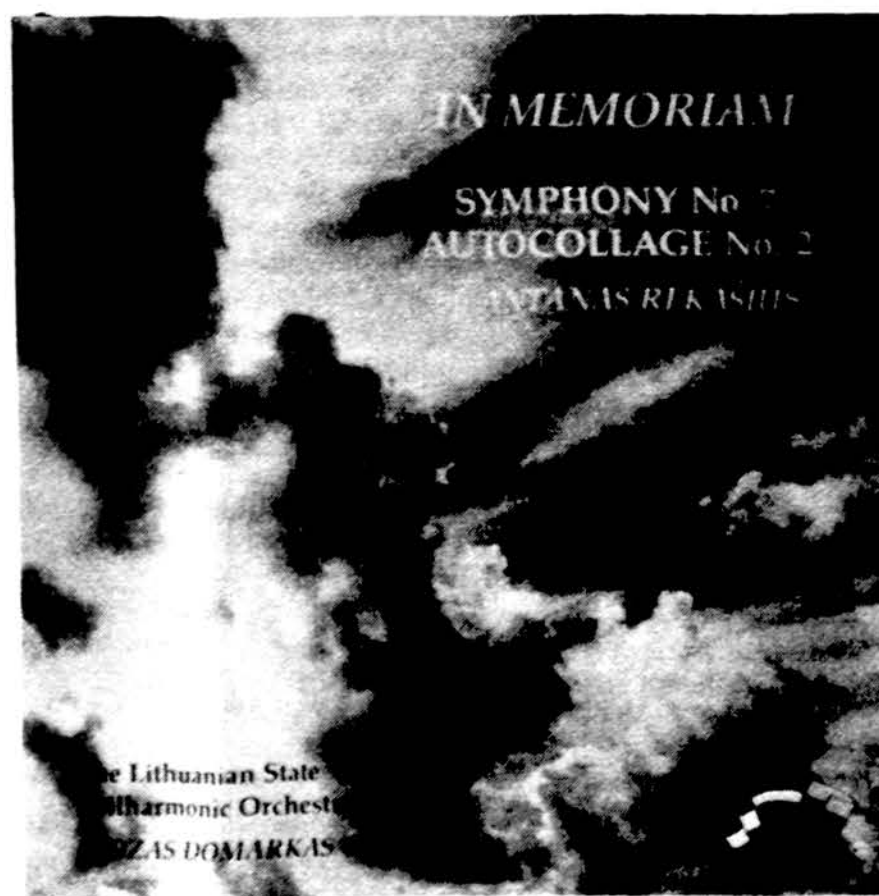
„Jau savo ankstyvoje kūryboje (1950–1960 metais) Rekašius dažnai rodė priešingą ir dažnai savotišką nukrypimą nuo tuo metu būtino sovietijoje socialinio realizmo supratimo muzikoje. Pavyzdžiui, jo Antroji simfonija yra nepaprastai ir išrankus mišinys folklorizmo, shostakovich'izmo ir, paprasčiausiai, įprasto konservatyvumo. Bet jau 1970 metais Rekašius buvo pakankamai narsus atvirai naudoti, bent savo kamerinės kompozicijose, kaip Trečia-me kvartete styginiams instrumentams ir Solo sonatoje obojui, aiškiai nekompromisinį ir asmeninį pritaikymą lyg ir serijinių taisyklių. O kita dešimtmetį jo kūrinių orkestrui, kaip Penktoji simfonija (pavadinta ir „Segments“), pradėjo jungti visus tuos skirtingus priėjimus su net karta netikėtu džiūzo įterpimu“.

„Savo 1988 metų Septintoje simfonijoje, pavadintoje „In Memoriam“ sovietų priespaudos aukų atminimui, atrodo, Rekašius įjungė, kaip ir kiti vienlaikiai, kai kuriuos minimalistinius elementus, tokius, kaip ilgus unisoninius akordus, pasikartojančius crescendo bei staigų ritmo ir nuotikos kaitaliojimą, vietomis pabrėžiamą varpų skambėjimu arba kitokiais mušamųjų instrumentų efektais. Bet šis trijų dalių, dvidešimties minučių, įvairių elementų junginys, atrodo, priimtas pagal visas kategorijas, ir psichologinę, ir architektūrinę. Rekašiaus išdykusi, teatrališka ir šiek tiek arogantiška asmenybė, su staigiais posūkiais nuo beveik vaikiškos iki grasinančios, sujungia šį kūrinių ir suteikia jam totali visumą ir prieštaraujančių jėgų absoliutų suvaldymą. O labiau šiuolaikinis antrasis kūriny yra pavyzdys kompozitoriaus žaismingų impulsų ir ekstravagantiš-

ko savimi pasitikėjimo, kuriuo jis pasiremia ir sujungia dalis savo ankstyvesnės kūrybos, paimtas iš 2-os iki 6-os simfonijų ir koncerto dviem fortepijonams. Iš to ir pavadinimas — „Autocollage“. Ar šis epizodiškas kūriny yra tikrai videntas, beveik diskretiškai paliekama individualaus klausytojo nuomonė, bet originalaus kūrybinio šaltinio žinijimas tikrai nėra reikalingas, norint žavėtis jo žaisminga, studijuotos anarchijos atmosfera“.

„Iškilus Lietuvos Valstybinis filharmonijos orkestras, diriguojamas jo ilgamečio dirigento Juozo Domarko, čia reprezentuojasi kaip aukščiausios klasės: ir ADD garso kokybė yra DDD kalibro sioms ausims. Ši kompaktinė plokštelė yra gera pradžia drąsiai specializuotiems leidyklos užmojams, kurie užsitarnauja kiekvieno rimto kolektooriaus dėmesio ir paramos“.

Prieš porą metų, kai kompozitorius Antanas Rekašius atsižėję savo septintosios simfonijos Lietuvos Filharmonijos įgrotus įrašus, man teko su juo susitikti ir pasikalbėti. „Septintoji simfonija yra mano pastatytas muzikinis paminklas lietuvių tautos aukoms, kiek mano sugebėjimas man leido. Tai nėra visiems įprasta muzika, ir neskiriama masiniam skoniui, ne visiems“, kalbėjo autorius. Vėliau tuos kūrinius išleido ELLA plokštelių leidykla Avon, Connecticut. ELLA yra įkurta Jaunučio P. Nasvyčio iniciatyva. Ši „In Memoriam“ pavadinta plokštelė yra leidyklos pirmoji. Atrodo, tai yra pirmoji simfoninės mūsų muzikos kompaktinė plokštelė. Šia proga prisimenau, kad pirmos lietuviškos ilgo grojimo plokštelės išleistas taip pat buvo suorganizuotas paties asmens 1953 metais Cleveland'e. Tai buvo pianisto Andriaus Kuprevičiaus įgroti M. K. Čiurlionio keletas kūrinių.

Antano Rekašiaus plokštelės „In memoriam“, išleistos ELLA Records, Avon, Connecticut, viršelis.